

Tutkittu talo Pompejista

■ Antero Tammisto

Suomen 2. Pompeji-näyttely Amos Andersonin taidemuseossa Helsingissä 1.3.–25.5.2008.

Amos Andersonin taidemuseossa vielä avoinna oleva näyttely ”DOMUS POMPEIANA – Talo Pompejissa” on monessa suhteessa historiallinen nähtävyys ja tapaus. Tämä Helsingin yliopiston Pompeji -projektin (*Expeditio Pompeiana Universitatis Helsingiensis* = EPUH) tutkijoiden suunnittelema, projektin tutkimusta ja sen kohteena vuosina 2002–06 ollutta Pompejin Marcus Lucretiuksen taloa esittelevä, näyttely on ensimmäinen suomalaisvoimin tehty Pompeji-näyttely. Se on mahdollista nähdä vain Helsingissä.

EPUH on vuodesta 2004 tehnyt yhteistyötä EVTEK Ammattikorkeakoulun muotoiluinstituutin restauroinnin ja 3D-mallinnuksen tutkijoiden kanssa. Koko näyttely onkin tulosta tämän uraauurtavan ”innovaatioyliopistohankkeen” hedelmällisyydestä, mitä ei olisi voitu tehdä ilman EPUH:n tutkimusta sekä EVTEK:n teknisiä resursseja ja osaamista. Näyttely on tehty pääosin talkoohengellä palkattomana oppilastyönä, jossa on eri tavoin ollut mukana yli parisataa henkeä, useimmat opiskelijoita kaikkiaan kahdeksasta oppilaitoksesta.

Hienon pitosalin originaalifreskot ja freskojäljennökset

Vaiivan palkaksi näyttelyn mukana Suomeen on ensimmäistä kertaa saatu esille aitoja seinäfreskoja ja marmoriveistoksia Pompejista. Näyttely on ainutkertaisuudessaan historiallinen myös kansainvälisesti, koska nämä Pompejin hienoimpiin kuuluvat freskot ja kaupungin runsaimmin koristellun veistospuutarhan veistokset nähdään

näyttelyssä ensimmäisen ja ehkä myös ainoan kerran yhdessä 150 vuotta sen jälkeen, kun talon harvinaisen komean pitosalin (*triclinium*) keskeisimmät maalaukset jouduttiin viemään Napolin museon suojiin. Tämä tapahtui runsas vuosikymmen sen jälkeen, kun talo oli kaivettu esiin vuonna 1847.

Näyttelyssä ovat ensimmäistä ja luultavasti ainoata kertaa nähtävillä myös vajaat kolmisenkymmentä talon merkittävintä vuoden 1847 kaivausten esinelöytöä Napolin museon kokoelmista ja satoja EPUH:n kaivausten 2002–06 esinelöytöjä, mm. lääkärin instrumentteja ja harvinaisia ehjiä lasiesineitä. Aikansa korkeaa teknologiaa ajattoman funktionaalisesti edustavaa pronssilyhtyä näyttelyä varten restauroitaessa löydettiin sen kannesta lyhdyn valmistaneen verstaan mainitseva piirtokirjoitus: EXS (*sic*) OFFICINA Q FLAV[II] CEDRI. EPUH:n kaivausten löydöistä maininnan ansaitsevat erityisesti talon varhaisempaan koristeluun kuuluneet ns. toisen tyylin seinämaalauksfragmentit (luultavasti noin vuosien 80–50 eKr. väliseltä ajalta) on koottu EVTEK:n konservointiryhmän kehittämällä uudella menetelmällä, joka säästää kulukselle alttiita seinämaalauksfragmentteja käsitelyltä. Lisäksi fragmentit voidaan paitsi koota myös tarvittaessa purkaa niitä vahingoittamatta.

Näyttely saattaa jäädä myös ainoaksi tilaisuudeksi nähdä Marcus Lucretiuksen pitosalin originaalit freskot ja sen vieressä olleen veistospuutarhan veistokset. Näyttelyn jälkeen veistokset palaavat Pompejin kaivausten varastoihin ja freskot puolestaan esille Napolin museoon. Nähtäväksi jää, voiko Napolin museo hyödyntää EPUH:n ehdotusta, että sen Domus Pompeiana -näyttelyn ennallistukset lahjoitettaisiin museolle käytettäväksi museon uudessa esille-

Marcus Lucretiuksen talon pitosalin jäljitelmän äänimaisemaan tarvittavaa laitteistoa sijoitetaan paikoilleen Domus Pompeiana -näyttelyä varten. Äänimaisemaan on luettu otteita Petroniuksen Trimalchion pitojen pöytäkeskustelusta latinaksi.

panossa, jolloin myös tähän asti Pompejissa säilytetyt veistokset tulisivat esille Napoliin. Aina-kin Domus Pompeiana -näyttelyn avajaisiin Pompejin kaivauksia valvovan viraston (*Soprintendenza archeologica di Pompei* = SAP) tervehdyksen tuonut viraston johtaja, yli-intendentti Pietro Giovanni Guzzo suhtautui myönteisesti ehdotuksemme veistosten siirtämisestä Napoliin museoon.

EPUH:n alkuun saattamisessa ja hankkeen tukemisessa keskeisellä sijalla on ollut myös viraston johtaviin tutkijoihin kuuluva Antonio Varone, jonka ansiosta EPUH sai tutkittavakseen Pompejin kaivausten keskellä sijaitsevan korttelin IX ja ensimmäisessä vaiheessaan korttelin suurimman ja poikkeuksellisen edustavasti koristellun Marcus Lucretiuksen talon. Suomalaisen pompejanistien hyvät suhteet italialaisten tutkijoiden kanssa ovat sen ansiota, että Veikko Väänänen Pompejin seinäraapustusten latinan kieltä käsittelevästä väitöskirjasta (1937) lähtien on jo kolmessa tutkijapolvessa tehty kansainvälistä tunnustusta saaneita väitöskirjoja. EPUH on ensimmäinen laajempi suomalainen arkeologinen tutkimusryhmä, joka on päässyt teke-

mään kaivauksia Pompejissa. Domus Pompeiana -näyttelyä varten tehdyssä samannimisessä näyttelyteoksessa, joka on julkaistu myös italiaksi, EPUH:n ensimmäisen vaiheen tutkimustyön (2002–06) keskeisimmät tulokset ovat alustavassa muodossaan heti tuoreeltaan. Tämä on harvinaista, koska monien arkeologisten hankkeiden tuloksien julkaiseminen usein venyy.

Virtuaali- ja reaalityökalujen kokeilua

Näyttely on tutkimuksellisesti mitä ajankohtaisinta. EPUH:n tutkijat ovat päässeet esittelemään projektiaan ja Domus Pompeiana -näyttelyään Tukholmassa 25.–27.4.2008 järjestettävään kansainväliseen kollokvioon, jonka teemana on ”Reconstructing Pompeian Interiors”. Kollokvion esitelmissä käsitellään Pompejin kaivausten rakennuksista ja niiden seinämaalauksista jo 1700-luvun loppupuolelta lähtien tehtyjä erilaisia jäljitelmiä sekä erityisesti nyt muodissa olevaa 3D-mallinnusta, jota viime vuosina on enenevässä määrin ryhdytty kehittämään myös arkeologisen dokumentaation apuväli-

Marcus Lucretiuksen talon atriumin lattian kaivauksia vuonna 2003. Kuva: Nina Heiska.

neeksi. EPUH ja sen Domus Pompeiana -näyttely voivat ylpeillä olevansa edistyksen etulinjassa, vaikka monista syistä näyttelyn jäljennökset eivät yrityksestä huolimatta voi yltää Vesuviuksen alueen originaalifreskojen tasolle. Tämä havainnollistaa konkreettisesti sitä, kuinka paljon antiikin taiteellisesta osaamisesta on kadonnut ja kuinka paljon puutteita tietämyksessämme siitä on. On myös ymmärrettävää, että ensi kertaa Suomessa kokeiltu antiikin freskojäljennösten tekeminen oppilastyönä ei voi yltää 1800-luvun kokoneiden maalareiden parhaiten jäljennösten tasolle. Luonnollista kokoa olevista jäljennöksistä kuuluisin on Baijerin kuningas Ludwig I:n Aschaffenburgiin 1840–48 teettämä *Pompejanum* (Pompejin ns. Dioskuurien talo). Sen 2. maailmansodan pommituksissa kärsimien vahinkojen viimeisin korjaus tehtiin vuosina 1994–2002. Näitä ja eräitä muita esimerkkejä esiteltiin myös Tukholman kollokviossa.

Domus Pompeiana -näyttelyssä ei ole tyydytty vain jo sinänsä paljon työtä vaativan 3D-mallinnuksen kehittämiseen arkeologiseen käyttöön, vaan siellä on sovellettu myös kokeellisen arkeologian menetelmiä. Marcus Lucretiuksen talon pitosalin paikalleen jätetyistä ja pääosin tuhoutu-

maan päässeistä freskoista on tehty mahdollisimman tarkasti alkuperäisten kaltaiset freskojäljennökset noudattamalla mahdollisuuksien mukaan alkuperäisiä tekniikoita. Seinämaalauksia eri menetelmillä dokumentoinneille tutkijoille tämä tarjosikin ensimmäisen mahdollisuuden päästä itse kokeilemaan, miten freskoja konkreettisesti tehdään. Tämä on ollut elämys sinänsä, mutta myös opettavaista ja tutkimuksellisesti antoisaa.

Parhaillaankin useista maailmalla kiertävistä Pompeji-näyttelyistä on 1990-luvulta lähtien tullut tärkeä SAP:n väline. Niiden avulla se pyrkii edistämään koordinoimansa kansainvälisten tutkijaryhmien verkoston voimin tehtävää Pompejin kaivausten tutkimusta ja suojelua. EPUH:n Domus Pompeiana -näyttely puolustaa näiden Pompeji-näyttelyjen joukossa paikkaansa – laajuuden sijasta selkeällä rajauksella ja ennakkoluulottomalla kokeellisuudellaan. Pompejissa työskentelee parhaillaan yli parikymmentä italialaista ja ulkolaista tutkimusryhmää, joiden joukossa EPUH erottuu nyt myös ensimmäisenä tutkimustyötään esittelevän Pompeji-näyttelyn tehneenä ryhmänä. Tällainen ennallistava ja dokumentoiva työ on Pompejissa tarpeen, koska liian paljon esiin kaivetusta materiaalista on kaivausten yli 250-vuotisen historian aikana pääsyt tuhoutumaan, mistä Marcus Lucretiuksen talon tuhoutuneet freskot ovat surullinen esimerkki. Kaikki Pompejin kaivausten tuntemusta ja säilyttämistä edistävä tutkimustyö on tarpeen, koska monista menetyksistä huolimatta Pompeji on edelleen tutkimuksellisesti korvaamaton kreikkalais-roomalaisen antiikin edustavimpana kaupunkikonaisuutena.

Kirjallisuutta

Castrén, P.: *Pompejilaisia kohtaloita*, Otava, Helsinki 2007.
Castrén, P. (toim.): *Domus Pompeiana – Talo Pompejissa*, Otava, Helsinki 2008.

Kirjoittaja on antiikin historiaan erikoistunut Helsingin yliopiston Euroopan historian dosentti, joka on ollut mukana EPUH:n toiminnassa sen alusta lähtien ja toimii vuoden 2008 alusta lukien sen johtajana.